

K STUDENTŮM O PŘEDNÁŠCE

VAM, KTERÍ TOUŽITE PO slavné životní dráze, by sotva kdo mohl vyčítat, že mne žádáte o obvyklou přednášku. Já však se domnívám, že mé odmlčení má svůj důvod. Až o něm uslyšíte, jistě mne pochopíte a zřejmě sami zavoláte na pomoc proti těm, kteří mne k takovému jednání donutili, ony bohy, kterým skládání a pronášení přednášek působí největší potěšení.

Jsem ovšem překvapen, že jste sami nepřemýšleli o tom, co změnilo obvyklý chod událostí. Možná že jste o tom i přemýšleli, ale sami jste na to nepřišli. Jestliže však jste na to přišli, jak jste si mohli dovolit připomenout mi mou přednášku, místo abyste byli zticha nebo vystoupili proti těm, kteří to zavinili? Jestliže jste ovšem o tom nepřemýšleli, pak jste ani na nic nemohli přijít a nemohli jste si všimnout chování těch, kteří se proti mně provinili. V tom případě ani vy nemůžete uniknout výtce, že jste se vůči mně chovali špatně. Spíte totiž v době, kdy byste měli být bdělí, a nevíte o mně nic, ačkoli byste měli vědět všechno. Přitom jste stále na stejném místě, trávíte denně všechn čas společně a hovoříte spolu a měli byste tedy své spolužáky znát stejně dobře jako sebe samy. Takové chování bych už neoznačoval jako lenost, ale jako naprostou lhostejnost vůči mně. Budu k vám tedy mluvit, jako byste si ničeho nebyli všimli, čemu ovšem sotva kdo uvěří.

Kdyby mne někdo usvědčil, že nepřednáším z lenosti nebo lehkomyšlnosti, styděl bych se za to. Považuji totiž takové chování za neřest nějakého ničemného otroka, pro něhož je největším svátkem, když se může povalovat a nepohybovat se buď vůbec, nebo aspoň co nejméně. Každý o mně dobře ví, že přátelé mi vyčítají, že při svém pokročilém věku ještě tolik pracuji. Vždyť pro mne je požitkem sladším než med věnovat se neustále tvůrčí práci a psát přednášky a na mém revmatismu je nejhorší právě to, že

Z řeckých originálů Libanii Opera, vyd. R. Förstrem v nakl. Teubner, Lipsiae, sv. I, 1903, sv. III, 1906, sv. IV, 1908, N° 3.30,33,45,53; Libanius, Selected works with an English translation, vyd. A. F. Norman, I. The Julianic orations, Loeb classical library, Heinemann London & Cambridge University Press, 1969, N° 16, přeložila a poznámkami opatřila Růžena Dostálová.

mi ztěžuje psaní. Ačkoli tedy jsem měl po ruce dostatek přednášek, abych jimi vyhověl předpisům, proč jsem tak nechtěl učinit? Přednášky jsou připraveny, ale já nepřednáším.

- 6 Možná že si teď někdo myslí, že budu mluvit o špatném platu. Taková věc by ovšem dokázala člověka rozčilit a přimět ho k odmlčení — mladý muž dostane od otce peníze, aby je dal profesorovi, ale on jich část promrhá v pitkách, část ve hře v kostky a část v ničemných pohlavních rozkoších. Pak se ještě přizene a stěžuje si na mou drzost vůči němu, křičí, vyhrožuje, tluče kolem sebe a považuje všechny kolem sebe za špinavou pěnu a domnívá se, že on sám by si zasluhoval odměnu za to, že vůbec ke mně dochází.
- 7 Chudý student si zasluhuje prominutí, ale i pokárání. To první za to, že neplatí, protože nemůže, ale proč bychom měli trpět, že se spojuje s ostatními a řadí spolu s nimi?
- 8 Někteří pak vyvádějí obzvláště divoce, aby tak zakryli, že nic nezaplátí, pak se stanou závislými na svých družích, vynakládají všechn čas na prázdné pochlebování a při svém odchodu buď vůbec svého profesora neznají, nebo mu dělají to nejhorší, co dovedou.
- 9 Jiný člověk by si jistě i takovou věc vzal za záminku, přestal by prostě přednášet a neváhal by hlasitě prohlašovat, že se proti uvedeným lidem brání tím, že jim neposkytuje všechno, co by mohl. Pro mne však je to stará historie, jsem zvyklý nic nedostávat, snad na škodu pro obě strany, i pro tu, která nedává, i pro tu, která nebere — a už jsem se s tím smířil. Finanční otázka tedy není příčinou toho, že proud mé řeči nezaplavuje toto shromáždění.
- 10 A co to tedy je? Nevidím, že by všichni mladí mužové toužili po mých přednáškách a že by si uvědomovali, co ve mně mají. To ukázali velmi jasně na jaře i v zimě, při přednáškách v těchto obdobích.
- 11 Dávejte teď pozor: dám příkaz, aby studenti byli pozváni k přednášce. Můj otrok běží a vyřídí jim to. Oni ovšem jeho běh nenapodobují — a měli by jej svým během ještě předstihnout — ale zůstávají dále u svých písniček, které všichni znají, dále tlachají a smějí se. Když pak někdo,

kdo to vidí, je pokárá za jejich liknavost a oni se už rozhodnou vejít, cupitají jako nevěstinky nebo, lépe řečeno, jako provazolezci, a to nejen před vchodem, ale i v posluchárně, k velkému pohoršení těch, kteří už sedí a musí čekat na tak líné mládence. To se odehrává před přednáškou. Během přednášky se neustále navzájem dorozumívají posunky o vozatajích, hercích, koních a tanečnicích nebo o zápasu, k němuž už došlo nebo který se chystá.

Někteří stojí jako zkamenělí s rukama zkříženými, jiní¹³ oběma rukama trápí svůj nos, nebo sedí, ačkoli je tu tolik podnětů, které by měly vzbudit jejich nadšený zájem. Jiní toho, který nadšením nevydržel sedět, násilím usazují, nebo počítají nově příchozí, některým stačí dívat se na listy nebo se raději baví o všem, co je zrovna napadne, místo aby pozorně vnímali přednášejícího. Ještě větší drzost je, když¹⁴ svým předstíraným nadšeným potleskem přehlušují skutečné nadšení a brání tak tomu, aby bylo slyšet pochvalné výkřiky, nebo když se procházejí po celé posluchárně a odvádějí pozornost od přednášky, u koho jen mohou, buď tím, že si vymyslí nějaký vzkaz, nebo že jej zvou před obědem do lázně. I to si totiž někteří mohou dovolit. Nemáte tedy (z přednášky) žádný zisk ani vy, ničemově přednášející, pokud to záleží na vás, protože se mu nedostává toho, co vlastně bývá jedinou odměnou za jeho přednášky.

A nikdo nemůže říci, že pmlouvám a že nyní přednáším¹⁵ nepravdivé obvinění, když bych byl mohl svým hněvem zasáhnout hned při činu a slovy zkrotit viníky. Víte totiž, že jsem to často udělal a že jsem nejednou hlasitě poručil, aby někdo chytil takového lajdáka za límec a vyhodil ho. Jestliže k tomu nedošlo, pak to bylo jen proto, že jiní se za něho přimluvíli.

Svémi nynějšími slovy jsem tedy dokázal, že se vůči mně¹⁶ dopouštíte chyb. Ale když někdo nepovažoval za nutné dávat pozor během přednášky, mělo to za následek, že si ve své paměti také nic z mé přednášky neodnesl. U vašich¹⁷ předchůdců tomu bylo právě naopak. Jeden podržel v pa-

měti to, druhý ono, pak se sešli a pokoušeli se rekonstruovat mou přednášku. A i když jim mnoho z paměti nevy-
padlo, přece i to málo je vždy trápilo. A po tři až čtyři dny
se zabývali jen vyslechnutou přednáškou, doma se svými
18 otci a ještě více zde. Vy hledíte být jen zase zpátky u svých
písniček, které si velmi dobře pamatujete, a svého Démos-
thena od začátku až do konce přenecháte úplnému za-
pomnění. A když se vás pak někdo zeptá, zda jsem předná-
šel a o čem, uslyší sice, že jsem přednášel, ale už se nedoví,
o čem to bylo.

19 Při sám Zeus, jsem snad tedy už méně výkonný a mé
nynější výkony se nerovnají tomu, co bylo dříve. Ale ta-
kovým názor nemají ani lidé středního věku, ani starší páni.
Z nich ti první ještě působí u soudů a druzí si tam vyslou-
žili své úřady. Ti nevydrží sedět při žádném slově mého
projevu a lze slyšet jejich výkřiky, že jsem překonal sebe
sama. I když prý i mé předchozí projevy byly vynikající,
ty nynější mají v sobě něco navíc a mé stáří není žádnou
20 překážkou. Nemůžete se tedy uchýlit k nějaké takové vý-
mluvě. Chvála těchto lidí dosvědčuje mou kvalitu a zne-
možňuje vám kritizovat mé přednášky. Nechcete přece
tvrdit, že jste schopnější než oni posoudit přednášku. Ostat-
ně svou netečností, kterou projevujete, zatímco oni ne-
zakrývají své nadšení, zjevně urážíte i je. Nemáte-li sami
mysl pro řečnické umění, měli byste se řídit jimi a zúčast-
nit se jejich projevů nadšení.

21 Ale vy se vůbec nechováte jako mladí lidé, kteří vědí, co
znamená jejich profesor. Takovým se přičítá k dobru,
i když se nechovají docela rozumně v záležitostech, které
se týkají jejich učitele. A ten, kdo řekl, že takoví žáci jsou
blázní, není jejich nepřitelem, nýbrž přítelem, a jeho slova
22 jsou pro ně vyznamenáním, a ne urážkou. Já i jiní jsme lec-
kde na mnoha místech viděli takové žáky, kteří byli ochotni
udělat pro své učitele totéž co pro své rodiče, a někdy i více.
Jejich otcové to dobře viděli a měli z jejich počínání radost,
i když viděli na tělech svých synů stopy, které tam zane-
chaly boje za jejich učitele, jizvy na hlavě, jizvy v obličejí,
jizvy na rukou, prostě jizvy všude. A tento velký a silný

citový vztah provázel ty, které zachvátil, až do samého
stáří. Kdo z vás by mohl uvést to, že by kdy byl dokázal 23
kvůli mně takový čin? Nějakou bitvu? Nějaké nebezpečí?
Nějakou ránu? Nebo alespoň nějaké slovo? Nějaký hlas?
Nějakou hrozbu? Nějaký pohled?

Odvrátili jste svou přízeň od svého profesora a částečně 24
jste se přiklonili k jiným katedrám a titulům. Tam jste
zaplatili, co dlužíte mně. Na mně se dopouštíte křivdy,
kdežto jich se zastáváte a jste ochotni cokoli říkat, cokoli
udělat, jakkoli se jim zavděčit. Nutíte se k tomu, abyste
dali přednost druhořadému, a velmi si zakládáte na tom,
abyste ode mne odvraceli i jiné mladé muže a škodami,
které působíte druhým, chcete posílit toho, k němuž jste
se přiklonili.

Proti tomu jste tak daleci toho, abyste kvůli mně pod- 25
stoupili nějakou námahu, že pro mne nemáte ani dobré
slovíčko. Ale ani to nestačí, naopak ještě mi klnete.

Jak jsem došel k tomu mínění? Podle dvou nejvýznam- 26
nějších příznaků — že se trápíte pro mé úspěchy a radujete
z mých potíží. Nebo se tak nechováte, když získám nové
studenty nebo když zas druzí odplouvají jinam? A za to
vám mám nyní přednášet?

Někdo by mohl namítnout: „Všichni jsou tedy špatní, 27
ani jeden student není pořádný a slušný?“ Jistě je. Ale ty
lze snadno spočítat, kdežto toho špatného je hodně. A je-li
tomu tak, je správnější, abych kvůli těmto špatným ne-
přednášel, než abych přednášel kvůli oněm (několika dob-
rým). Kdyby bylo možné nějak soukromě oněm vyhovět,
velmi bych si toho cenil. Ale protože je to nemožné, musí
se ti lepší vyrovnat s tím, že jim nemohu prokázat tu
přízeň, kterou bych jim rád prokázal. Ach Die, zas bych 28
těm ničemům jen dal příležitost k něčemu podobnému, co
mi nedávno způsobilo tak hrozný výtky kvůli nekázní stu-
dentů, že jsem musel vyslechnout taková slova právě od
těch, kteří mají největší radost z toho, když mi mohou
něco vytknout. Zda mne právem obviňují, to já nemohu
rozhodnout, nyní by však bylo třeba, aby všichni byli na-
prosto ukázněni a nevyvolali ani stín pohoršení.

²⁹ Tehdy bylo bezpodmínečně nutné, abych často přednášel, protože lidumilnému císaři se muselo dostat ode mne toho, na co měl nárok, a zároveň bylo třeba, aby otcové (mých žáků) poznali, že pracuji a že jsem se nedal velikostí zla umlčet. Nyní však nevidím důvod k tomu, abych přednášel. A ještě tohle: kdybych nepozval ty, které jsem dříve vždy zval, urazil bych ty, které by bylo lépe neurazit. Kdybych je pozval, dal bych jim jen lépe poznat vaši špatnost a oni by po odchodu jistě o ní nemlčeli. A k čemu by bylo dobré, abych ještě více uvedl ve známost, co se tu děje?

³¹ „Přece však zároveň s těmi slušnějšími“ — mohl by někdo říci — „si žádali přednášku i někteří z těch druhých.“ Jistě, žádali si, ale žádali pouze jazykem, jejich mysl to nechtěla. A já nejsem tak pošetilý, abych příkládal větší význam tomuto jejich žertu před jejich dlouhodobým jednáním.

³² „Jaký postoj zaujmeš k této skupině, jestliže ti některý z bohů dopřeje dožít se dalšího roku?“ Polepší-li se — a Osud je velmi mocný —, budu se podle toho řídit. Bude-li to však pokračovat jako nyní, užiji stejných prostředků a budu uvažovat o tom, jak by ti ukáznění mohli nějakým jiným způsobem dojít svého prospěchu.

³³ Někdo se snad podiví, že dávám přednost tomu, abych žil s takovým trápením a v tak nepříznivých poměrech, ačkoli bych se mohl těchto studentů zbavit. Ale co mám dělat? Tyhle vyženu a nechám jich kolem sebe jen hrstku? Z čeho by měl Priamos a jeho rod větší radost? Ti tady číhají a chtějí právě tohle spatřit, abych stál v čele nepatrné skupiny a moje moc se zmenšila. Už jsem viděl velitele, který vedl špatné vojáky, byl však přesvědčen, že se s tím musí smířit, protože chtěl předejít tomu, aby nepřešli k nepříteli.

³⁴ A vliv na to má i povaha, která nemá sklon k odvetě a zvykla si spíš snášet než trestat. A to nejdůležitější — moje přátelství k jejich rodičům, přátelství k jejich obcím. Bojím se, aby v případě, že by uslyšeli o jejich vyloučení, nad nimi nenařikali jako nad mrtvými nebo ještě hůře,

považující tu hanbu za horší než smrt. Vždyť vědí, že takováhle hanba je horší nežli hanba po soudním výroku.

Ten lze zrušit, ale ona zůstane věčně a provází člověka od mládí do smrti a zbavuje ho v každém věku svobody slova: nestoudníku s psí tváří, což jsi nebyl vyhnán z chrámu vzdělání, protože jsi poskvřňoval posvátný okrsek Mús?

Šetřím tedy jejich otce, matku i rodnou obec a budoucí dítky, na něž by hanba přešla, a nesáhl jsem k vyloučení. Rozhodl jsem se (nepřednášet) a jsem přesvědčen, že jsem se tak rozhodl právem.

Ve vašich rukou nyní je, aby se to už neopakovalo. Jestliže se polepšíte, a to je snadné, budete-li k tomu mít dobrou vůli, uvidíte, že i já splním všechny své povinnosti a spíš budu zvat k takové přednášce já vás, než abyste k ní vyzývali vy mne.

- 135 *ani Dia ochránce rodu... atd.* — Zeus a jeho manželka Héra jako hlavní dvojice mezi olympskými božstvy byli ochránci manželství a rodu. Sudičky, řecky Moiry (moira = osud) určovaly osud při narození. Rhea, řecká bohyně, manželka Kronova, matka Diova, byla ztotožňována s fryžskou matkou bohů Kybélé. Eileithyia, bohyně porodních bolestí. Afrodíté, řecká bohyně lásky.
- 143 *množství zlata protéká střechami* — narážka na báji o Danaé, kterou Zeus svedl v podobě zlatého deště.
- 146 *Eudóros, syn Herma a Polydóry* — viz Homér, *Ílias*, zp. 16, v. 180 (a v. 175). Zde je však jmenována Polyméla: zrozený od Polymély, jež krásná bývala v tanci.
- 147 *byli nazváni Partheniové* — tj. synové panen. Tak se jmenovali ve Spartě chlapani narození během první messénské války.
- 150 *Diova prostředku* — viz pozn. k § 143.

K STUDENTŮM O PŘEDNÁŠCE

Libanios pronesl tuto řeč, která je svědectvím upadajícího zájmu mládeže o řeckou rétoriku, v posledních letech svého života.

- 9 *jsem zvyklý nic nedostávat na škodu pro obě strany* — i v jiných svých řečech Libanios naznačuje, že lidé si neváží výuky, které se jim dostává levně nebo zdarma.
- 18 *svého Démosthena* — Démostenés, nejslavnější starověký řecký řečník z 4. stol. př. n. l. Jeho řeči sloužily k výuce v rétorických školách.
- 24 *přiklonili jste se k jiným katedrám a titulům* — studenti dali přednost studiu latiny, jejíž znalost měla pro práci ve státní službě větší význam.
- škodami, které působíte druhým* — totiž učitelům řecké rétoriky, tj. i Libaniovi.
- 25 *druzí odplouvají jinam* — za studiem latiny do Říma nebo na právnickou fakultu do Bejrútu.
- 26 *lidumilnému císaři* — tj. Theodosiovi I., vládl v l. 379—395. Libanios má na mysli své řeči, jimiž se snažil usmířit císaře po povstání v Antiochii r. 387. Toto místo je svědectvím, že Libaniova řeč k studentům vznikla v posledních letech jeho života, protože r. 393 zemřel.
- 33 *z čeho by měl Priamos a jeho rod větší radost* — narážka na Homérovu verše z prvního zpěvu *Íliady*, v. 255 a násl., v nichž Nestór napomíná Agamemnona pro jeho spor s Achilleem:
ó jak Priamos vládce by zajásal se syny svými,
s ním Trojané druzí by radostí zplesali v srdci,
kdyby tak dostali zvěst, jak vy se tu sváříte spolu.
- 35 *zbavuje ho svobody slova* — svoboda slova, řecky parrésia, příslušela jen svobodným, čestným občanům.

K OBYVATELŮM ANTIOCHIE O HNĚVU CÍSAŘE JULIÁNA

Libanios pronesl tuto řeč r. 363, když císař Julián stanovil maximální ceny obilí, jehož byl následkem dlouhotrvajícího sucha nedostatek, aby tak zabránil spekulaci. Opatření bylo nepříznivě přijato členy městské rady, kteří byli zároveň vlastníky půdy i obchodníky s obilím.

- 4 *když Démostenés povzbuzoval své spoluobčany* — srv. Démostenés, První řeč proti Filippovi, § 2 (Ferdinand Stiebitz, Démostenés, Poslední zápas Řeků o svobodu, Praha 1940, str. 86).
- 6 *snad je Seleukos nezaložil za šťastných znamení* — zakladatelem Antiochie byl Seleukos I. Nikator, jeden z nástupců Alexandra Velikého, vládce Syrie 358—280 př. n. l.
- 7 *jako ti Fókajští* — Fókaiá, nejsev. íonská kolonie v Malé Asii. R. 540, když Peršané obléhali Fókaiu, emigrovala většina obyvatelů do Eleje v Itálii.
- 9 *je větším zlem, myslí-li si římský císař* — císař jako nositel titulu pater patriae, tj. otec vlasti, zaujímá vůči svým poddaným postavení otce vůči členům rodiny.
- 14 *pohledte na Kappadokii* — Kappadokie, krajina mezi řekami Halys a Eufratés a Černým mořem a Kilikii v M. Asii. Římská provincie. *město bohaté a skvělé* — jde o město Kaisareja, latinsky Caesarea, kde křesťané se zmocnili chrámu bohyně Štěstěny a vyvolali tak proti městu hněv císaře Juliána.
- 15 *nová opatření o cenách zboží* — Julián vydal r. 362 edikt o snížení cen obilí. Předcházející sucha a přítomnost vojska chystajícího se k perskému tažení vyvolaly totiž značné stoupání cen obilí a chleba.
- 19 *synové Európy a Dia* — Minos a Rhadamanthys, kteří byli v podsvětí soudci zemřelých.
po agoře — agora, náměstí.
zprostil lid starobylé daně zlata — tzv. chrysargyron (= zlato a stříbro), daň vybíraná v penězích každých pět let od obchodníků a řemeslníků. Za vlády Juliánovy připadala na r. 362, Julián ji však prominul, poněvadž r. 361 ji mimořádně dal vybrat jeho protivník Constantius.
- 21 *proti císařovu plánu* — tj. proti jeho ediktu o snížení cen.
- 26 *Eubulos* — jeden z předních členů městské rady, odpůrce Libaniův.
- 36 *žertíky jsou součástí některých slavností* — Libanios má na mysli slavnost Saturnalia, římský Nový rok, o němž si otroci směli tropit žerty ze svých pánů.
- 37 *Constantius* — Constantius II., římský císař, 324—361, syn Konstantina Velikého.
převzal vládu ten, který vynikl... — tj. císař Julián.
- 40 *Argyrios* — jeden z předních členů městské rady.
- 41 *velké a zbytečné osvětlení* — pouliční osvětlení v Antiochii bylo pověstné. Zmiňuje se o něm i římský historik Ammianus Marcellinus, *Soumrak římské říše XIV 1, 9* (Odeon 1974).